

Filmy Církve československé husitské jako akvizice sbírky neprofesionální kinematografie v NFA

Poměrně rozsáhlou akvizici pro sbírku neprofesionální kinematografie v NFA představuje kolekce snímků, získaná darem od Církve československé husitské (CČSH), přesněji od Ústředního archivu a muzea CČH. Na šedesát titulů na filmových kopiích 16 mm, většinou černobílých a němých, bylo natočeno v rozmezí let 1950–1982. Žánrově lze filmy rozdělit do tří kategorií: snímky osvětové, portréty a reportáže, v nichž CČSH zachycovala významné události.

Církev československá husitská vznikla na počátku ledna 1920 nejprve jako Církev československá (CČS).¹⁾ Ze své podstaty byla specificky českou národní církví. Založili ji modernističtí katoličtí duchovní v čele s Karlem Farským (1880–1927), kteří se odštěpili od římskokatolické církve, vzhledem k emancipační politice nově vzniklé republiky po rozpadu Rakouska-Uherska vnímané jako jeden z nástrojů habsburské protičeské politiky. CČS z počátku hledala svůj charakter. Po orientaci na pravosláví a slovanství ji rozhodujícím způsobem formoval právě Farský, když spolu s Františkem Kalousem (1881–1965) vydali roku 1922 *Československý katechismus*:

učebnice pro mládež i věřící církve československé, v němž definovali základy věrouky církve. Prosazující se CČS ochromily události spjaté s druhou světovou válkou. Z nařízení protektorátních úřadů byla přejmenována na Církev českomoravskou (1940) a na Slovensku a Podkarpatské Rusi, kde počet obcí CČS byl minimální, došlo přímo k jejímu zrušení. Po květnu 1945 se církev vrátila ke svému původnímu názvu. Její další vývoj zkomplikovali kněží a laici, napojení na komunistickou stranu, která v únoru 1948 převzala moc ve státě. Někteří z odpůrců těchto tendencí v CČS byli pro svůj nesouhlas vězněni. V druhé polovině 60. let podporovala církev demokratizaci politického života a v srpnu 1968 odsoudila vstup vojsk Varšavské smlouvy, čímž se explicitně přihlásila k husitskému duchovnímu odkazu, a následnou okupaci Československa. V roce 1971 se církev přejmenovala na Československou církev husitskou a toto jméno nese dodnes. K nejvýznamnějším událostem v životě CČSH po roce 1989 patří vstup do Společenství evangelických církví v Evropě (1994) a zvolení ženy do biskupského úřadu (Jana Šilerová v olomoucké diecézi

1) Stanovení přesného data vzniku CČS není jednoznačné. Viz David Frýdl, *Zrod Církve československé (husitské)*. In: Tomáš Butta (a kol.), *90 let Církve československé husitské*. Praha: Církev československá husitská ve spolupráci s Náboženskou obcí CČSH 2010, s. 17–29.

v letech 1999–2013). Dále do nich můžeme zahrnout založení a praktické oddělení slovenské diecéze od diecézy v České republice (2002) a vznik samostatné diecézní rady ve Slovenské republice. V současnosti je CČSH jednou z 38 církví a náboženských společností registrovaných u ministerstva kultury. Po celé České republice čítá více než 300 obcí.

Mezi získanými filmovými materiály zaujímá výlučné místo reportáž 30 LET CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ, kterou pro Ústřední radu CČS natočil Kamil Kácha, podepsaný pod většinou zpřístupňovaných filmů. Titul o délce asi 30 minut zachycuje přípravu na oslavu výročí a události s jubileem přímo spjaté. Vystupují v něm osobnosti, objevující se i v dalších titulech. Patří k nim František Kovář, tehdejší patriarcha CČS,²⁾ František Plechatý, místopředseda ústřední rady, pověřený vedením jubilejního roku, a Miroslav Novák, biskup pražský. Vedle instalací nových biskupů jednotlivých diecézí má film tři tematické vrcholy: pražské zahájení putovní výstavy k 30. výročí CČS (červen 1950), třetí řádný sněm CČS (červenec 1950) a zahájení činnosti Husovy československé bohoslovecké fakulty (říjen 1950). Film otevírá slavnostní bohoslužba v Chrámu sv. Mikuláše na pražském Staroměstském náměstí, kde byla CČS 11. 1. 1920 vyhlášena. Zakončuje jej odhalení památníku v Husově sboru na Smíchově. Tam byla 8. 1. 1920 v Národním domě na schůzi kněží Klubu reformního duchovenstva CČS založena.

Obrazový materiál filmu 30 LET CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ posloužil ke vzniku dalších filmů kratší metráže, vycházejících z dílčích témat ústředního titulu. Jako nejnosnější se v tomto směru ukázala výstava k 30. výročí založení CČS, neboť se po pražské instalaci, v letech 1950–1951, přesunovala do dalších českých měst (Teplice,

Rakovník, Hradec Králové, Náchod, Havlíčkův Brod, Olomouc, Brno, Jihlava, Tábor, České Budějovice, Plzeň, Louny a Hranice). Téměř každé expozici byl věnován samostatný film.

Další reportáže z přírůstkovaných titulů lze tematicky rozdělit na záznamy otvírání Husových sborů (Lipník nad Bečvou, Prostějov, Strakonice) nebo položení základního kamene sboru (Příbram)³⁾ a záznamy poutí, z nichž nejčastěji jde o poutě ve Škodějově, rodišti Karla Farského (1957, 1967 a 1982). Reportáže týkající se vnitřního fungování CČSH zastupují snímky SVĚCENÍ NOVÝCH DUCHOVNÍCH a POVĚŘENÍ NOVÝCH KAZATELŮ (oba 1950), PRVNÍ FESTIVAL PĚVECKÝCH SBORŮ CČS (1950), KURS PRO LAICKÉ PRACOVNÍKY V DUCHOVNÍ PÉČI O MLÁDEŽ V NOVÉ VSI NAD NISOU 26. 12. 1950 AŽ 2. 1. 1951, CELOCÍRKEVNÍ IDEOVÁ SOUTĚŽ JEDNOT MLÁDEŽE V BRNĚ ROKU 1951, OKRSKOVÝ DEN VE ŽLUTICÍCH, VI. ŘÁDNÝ SNĚM 1981, TÁBOR CIDLINA. SYNODA 1981. Širší společenský rozměr má titul ZAVÁTÉ ŠLÉPĚJE (1947), zachycující slavnostní odhalení stejnojmenného sousoší Jaroslava Šlezingra na památku obětí hrotovecké tragédie,⁴⁾ a NÁŠ SLIB (1950), v němž moravský biskup CČS František Sedláček vykonává tryznu za oběti, popravené gestapem v areálu Kounicových kolejí v Brně.

Početnou skupinu titulů tvoří filmy věnované jednotlivým církevním hodnostářům, kteří jsou nejčastěji zachyceni při výkonu svých pracovních povinností (PATRIARCHA ČESL. PHDr. A THDr. FRANTIŠEK KOVÁŘ V OSTRAVĚ aj.), oslavách životních jubileí (OSMDESÁTINY SLEZSKÉHO BISKUPA FERDINANDA STIBORA aj.) nebo při rozloučení na cestě poslední (POHŘEB ŽEHEM BISKUPA CČM ST. KORDULE aj.). Zvláštním případem portrétu osobnosti bez její přítomnosti před kamerou je snímek Josefa Dolejša Po

2) František Kovář zastával post patriarchy CČS v letech 1946–1961.

3) Husovým sborem jsou v CČSH nazývány církevní stavby (kostel nebo modlitebna). Slovo „sbor“ v něm má asociovat shromažďování lidu.

4) V Hrotovicích 8. 5. 1945 sovětská vojska omylem svrhla do davu tři pumy, které usmrtily 120 občanů, mezi nimi 42 členů CČS.

STOPÁCH KARLA FARSKÉHO (1968), zaměřující se na místa se zakladatelem ČČS spojená.⁵⁾ O pár let později věnoval týž autor film POSEL MÍRU Miroslavu Novákovi, který v letech 1961–1990 zastával v ČČSH post patriarchy.

Filmů osvětového typu se v akvizici nachází jen několik, ačkoliv název titulů mnohdy svědčil o opaku.⁶⁾ Snímek DÍTĚ V ŽIVÉ CÍRKVI (1950) byl věnován nedělním školám jako jednomu ze způsobů výuky náboženství v ČČS. Na vzdělávání bohoslovců a bohoslovyň z pražské Husovy fakulty pro misijní činnost se zaměřil titul JĎTE A ZVĚŠTUJTE... Z nesestavených materiálů, uložených pod názvem FILM PRO PÁSMO O JIRÁSKOVI, lze usuzovat, že byly určeny ke vzniku filmu o spisovateli Aloisi Jiráskovi, zasnětivšího svou literární tvorbu dějinám země Koruny české. Vedle záběrů hrobu národního klasika obsahovaly i pasáž z hraného filmu Otakara Vávry FILOSOFSKÁ HISTORIE (1937), v níž se litomyšlští studenti zapojují do bojů na pražských barikádách roku 1848 proti Rakouskému císařství.

Jedinou výjimku mezi dokumentárními filmy ČČSH, jimž jsme se věnovali až doposud, tvoří snímek KRÁLŮV KEJKLÍŘ, který je filmem hráným. Vznikl u příležitosti 100. výročí narození spisovatele Aloise Jiráska.⁷⁾ Do skromných dekorací je v něm situován příběh o kejklíři a čaroději Žitovi, který je šlechtou a vysokým duchoven-

stvem osloven, aby zavraždil krále. Zatímco na dvorním plesu probíhá tanec „divých mužů“, Žito nasype Václavu IV. do poháru jed. Jeho počínání sleduje hofmistrův služebník Jan Šíp, jenž na kejklířův čin upozorní. Král je zachráněn a Žito putuje ke katovi. Šíp dostane od krále za odměnu dům. Když jde Václav IV. městem děkovat Bohu za svou záchranu, narazí v jedné z ulic na nápis na zdi: „Václav je druhý Nero.“ Panovník k němu připíše: „Václav, druhý Nero, nebyl jsem, teprve budu...“

KRÁLOVA KEJKLÍŘE natočil na materiál 16 mm jako němý, asi osmnáct minut dlouhý snímek Kamil Kácha. Informace o dalších spolupracovnících, kteří se na vzniku filmu podíleli, chybí, lze ale předpokládat, že se jednalo o amatéry, včetně hereckých představitelů. Na dílku samotném je pozoruhodné, jakým způsobem pojímá postavu samotného Žita. Na rozdíl od známějších *Starých pověstí českých*, kde jej Jirásek ztvárnil veskrze kladně, nese v dříve napsaném románu a v Káchově filmové transpozici záporné rysy.⁸⁾ V podstatě jde o záškodníka, usilujícího o život hlavy státu, čemuž zabrání bdělý a ostrážitý Šíp. V kontextu raných 50. let a politických procesů s nepřáteli lidu vyvolává KRÁLŮV KEJKLÍŘ asociace právě tímto směrem. Je možné, že vzešel z tehdejších vazeb politiky a církve, což nebyl jen případ ČČSH.⁹⁾

5) S Karlem Farským se pojí i další tituly: PÁSMO O DR. KARLU FARSKÉM, BOHOSLUŽBY KU 25. VÝROČÍ ÚMRTÍ PATRIARCHY KARLA FARSKÉHO a ODHALENÍ PAMĚTNÍ DESKY A BUSTY DR. K. FARSKÉHO V PLZNI.

6) Například pod obecným názvem ČESKOSLOVENSKÁ CÍRKEV V MÍROVÉM ÚSILÍ se skrývaly záběry ze zahájení teplické výstavy k 30. výročí založení ČČS. Snímek SLOVÁCKO V PRÁCI A ZBOŽNOSTI je záznamem slavnosti bířmování, které v Hovoranech na Hodonínsku vedl 25. 6. 1950 moravský biskup ČČS František Sedláček.

7) „V roce 1951 vzpomínal český národ Aloise Jiráska. Uplynulo sto let od jeho zrození. Mistr českého historického románu obrátil k sobě zrak umělců, aby mu vzdali dík za vše, čím obohatil naši kulturu. Na karlovarském festivalu našich kinoamatérů byl mimo jiné uveden krátký film, k němuž byl základem úsek Jiráskova románu *Mezi proudy*, kde spisovatel ukazuje, jak pomalu se začaly zdvihát proudy lidské bouře, která strhla lid proti šlechtě, jež se postavila proti králi Václavu IV., za nímž lid stál.“ (úvodní mezititulek filmu).

8) Román *Mezi proudy* psal Alois Jirásek v letech 1887–1890, kniha *Staré pověsti české* vznikla v roce 1894.

9) V roce 1950 působilo v ČČS 84 duchovních, kteří byli členy KSČ. V roce 1955 jich bylo 56. V jiných církvích byl tento počet nižší. V roce 1955 pracovalo v řadách duchovních Římskokatolické církve 7 členů KSČ, v řadách ČCE 4 členové KSČ, v Pravoslavné církvi 30 členů KSČ, ve Slovenské evangelické církvi a. v. 15 členů KSČ. Viz Martin J i n d r a, *Církev československá (husitská) v období komunistické totality*. In: Tomáš B u t t a (a kol.), *90 let Církve československé husitské*. Praha: Církev československá husitská ve spolupráci s Náboženskou obcí ČČSH 2010, s. 100.

Filmy Církve československé husitské byly do NFA dodány na černobílém (Gevaert, Ferrania, Kodak, Orwo, Agfa aj.) a výjimečně i na barevném materiálu v poměrně dobrém technickém stavu, pokud za hlavní kritérium tohoto tvrzení bereme zasažení plísní, které zde nebylo žádné. Pouze u dvou kopií byl diagnostikován octový syndrom. Nedostatky v obrazu, kterých není málo, vznikly při samotném natáčení. Zejména záběry ze sakrálních staveb jsou tmavé, což znesnadňuje identifikaci interiérů a postav. U několika černobílých snímků se objevuje snaha o jejich ozvláštnění prostřednictvím barevných pasáží. Ve VÝSTAVĚ TŘICET LET CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ se nacházejí barevné záběry ze setkání patriarchy Františka Kováře s krojovanými hosty ze Slovákka. Ve filmu RŮST A OVOCE se tvůrci pokusili o virážování (červené, žluté a azurové tóny). Zcela barevný je snímek ŠKODĚJOV 1957 a v záznamu téže akce o deset let později se kombinují barevné záběry (Agfacolor) s černobílými.¹⁰⁾

Většina zpřístupňovaných filmů CČSH vznikla z podnětu Ústřední rady CČS.¹¹⁾ Autoři pod nimi podepsaní je tedy natáčeli na objednávku. Zatímco u některých víme, že byli duchovními CČSH (Milan Salajka, Zdeněk Svoboda, Josef Dolejš, Josef Dolejš ml.), u jiných tato spojitost není ověřena (Jan Švec, Luboš Matoušek, Stanislav Bdíčka, Josef Pecina a Kamil Kácha). Archivovaný materiál čeká na další, z hlediska fungování CČSH zasvěcenější zpracování. Na jeho základní identifikaci spolupracoval s autorem tohoto textu Jiří Horníček, kurátor sbírky neprofesionální kineematografie v NFA, a Jaroslav Hrdlička, člen katedry historické teologie a církevních dějin na Husitské teologické fakultě UK v Praze.

Tomáš Hála

10) Jim jsou vyhrazeny interiéry modliteben. Exteriéry jsou barevné.

11) Přímo o tom vypovídá úvodní titulék „Ústřední rada CČS uvádí“. Výjimku tvoří např. OKRSKOVÝ DEN V ŽLUTICÍCH v režii Josefa Dolejše mladšího, kde je jako výrobce uvedeno jistě Amigo.